

V

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

Ο ΑΠΑΡΑΜΙΛΛΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ – Ο ΔΕΞΙΟΤΕΧΝΗΣ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΤΗΣ

Ένας άκομη μεγάλος μεταξύ τῶν πρωτοπόρων τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, ἀφιερωμένος στὸν μεγάλο κλάδο τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς, ἡταν ἀναμφισβήτητα δ Γεωργίος Ἀθανασιάδης. Ὑπῆρξε ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ πολύχρονη πανεπιστημιακὴ δραστηριότητα ἔχει συνδεθῆ μὲ τὸ «πείραμα» καὶ τὴν ἀκριβῆ «μέτρηση» τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ποὺ ἀκόμα ἡ ἀμίμητη διδασκαλία του ἀπὸ τὴν ἔδρα, γιὰ τὴν ἔξήγηση καὶ τὴν ἀπόδειξη τῶν ἀρχῶν τῆς Φυσικῆς, ἀνέβασε γενικώτερα, μὲ τὸ βασικὸ αὐτὸ μάθημα, τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς.

Μαζὶ μὲ τὸν ἄλλο κορυφαῖο, τὸν Δημήτριο Χόνδρο, οἱ δυὸ αὐτοὶ μεγαλόπνευστοι καθηγηταὶ μας συνεργάστηκαν στενώτατα, κατὰ τὴν ἴδια περίοδο τῆς πρώτης 50ετίας τοῦ αἰῶνα μας, συμπληρώνοντας δ ἔνας τὸν ἄλλον. Ὑπῆρξαν οἱ πραγματικοὶ θεμελιωταὶ τῆς Φυσικῆς, ἐκεῖνοι ποὺ τὴν ἀνάδειξαν, ἀπὸ τὸ μέχρι τὴν ἐποχὴν τους ἀπλὸ περιγραφικὸ μάθημα, σὲ ἀληθινὰ ἀνώτερη ἐπιστήμη, ἐγκαινιάζοντας ἀκόμη καὶ τὴν πρώτη ἐρευνητικὴ προσπάθεια γιὰ τὸν κλάδο αὐτὸ στὸν τόπο μας.

Ἐὰν δ Χόνδρος ἡταν δ σοφὸς καὶ δ πολύπλευρος μελετητής, δ βαθυστόχαστος φιλόσοφος καὶ διανοητής, δ ἀπολαυστικὸς διμιητῆς ἐπάνω σ' δλα τὰ θέματα τῆς Φυσικῆς, δ Ἀθανασιάδης ὑπῆρξε δ ἀπαράμιλλος ἀπὸ τὴν ἔδρα διδάσκαλος καὶ δ δεξιοτέχνης πειραματιστής, ἐκεῖνος ποὺ θὰ πετύχαινε οἱ ἔννοιες αὐτές νὰ γίνουν εὔκολα καὶ ἀπόλυτα κτῆμα τῶν φοιτητῶν του. Ὁ πρῶτος ἐκέντριζε τὴ σκέψη τους καὶ δργωνε τὸ γόνιμο ἔδαφος τῆς διανόησής τους, γιὰ νὰ σπείρη καὶ νὰ καλλιεργήσῃ ἐπάνω σ' αὐτὸ δ ἄλλος, ὥστε νὰ εὐδοκιμήσουν καὶ νὰ καρποφορήσουν πλούσια τὰ διδάγματα καὶ τῶν δυό τους.

Οἱ μεταγενέστεροι πολυάριθμοι ἐπιστήμονες ποὺ τοὺς διαδέχθηκαν στὴ Μέση καὶ τὴν Ἀνάτατη Παιδεία, στὴν ἐρευνα καὶ στὴν πρακτικὴ ἐφαρμογή, ὅπως καὶ οἱ σημερινοὶ θεωρητικοὶ καὶ τεχνικοὶ κλάδοι ποὺ ἔχουν μητέρα τους τὴν Πειραματικὴ Φυσική, πολλὰ διφεύλουν σ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ πρωτοπόρους. Γιατὶ ὑπῆρξαν ἐκεῖνοι ποὺ μὲ τοὺς ἀγῶνες τους καὶ τὴν ἀκούραστη δραστηριότητά τους ἔβαλαν στερεές τὶς βάσεις κι' ἀποτέλεσαν τὴν ἀφετηρία γιὰ τὴν σημερινὴ πρόοδο.

Κατά τὰ πρῶτα χρόνια τῶν σπουδῶν μας στὸ Πανεπιστήμιο, κατά τὸ 1919, εἴχαμε ἀκούσει πολλά, ἀπὸ τὶς διηγήσεις τῶν παλαιοτέρων μας, γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν ἐπιστήμονα Ἀθανασιάδη, χωρὶς δμως καὶ νὰ τὸν ἔχουμε γνωρίσει. Ἡ Κυβέρνηση Βενιζέλου, κατὰ τὴν ἐποχὴ ἑκείνη τῶν πολιτικῶν παθῶν (1917 - 1920), τὸν εἶχε ἀπολύσει, καθὼς καὶ πολλοὺς ἄλλους καθηγητάς, ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, σὰν δπαδὸ τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Δημ. Γούναρη, καὶ τὸ μάθημα του διδασκόταν ἀπὸ τὸν ἀντικαταστάτη του Καθηγητὴ Κ. Μαλτέζο*. Ὁ Ἀθανασιάδης, ποὺ τὰ οἰκονομικά του μέσα ἤσαν πάντα περιωρισμένα, στερημένος τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀπὸ μισθὸ καὶ σύνταξη, ἔζουσε τελείως ἀπομονωμένος, ἀπὸ δλο τὸν ἄλλο κόσμο, σχεδὸν πεινῶντας, ὥστε μόνο δ θρύλος του ἔφτανε ὅως ἐμᾶς**.

Στὴ θέση του στὸ Πανεπιστήμιο ξαναγύρισε τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1920, δταν μετὰ τὴν πτώση τοῦ Βενιζέλου ἀκυρώθηκαν δλες αὐτὲς οἱ ἀπολύσεις. Θυμοδύμαι πῶς μαζὶ μ' δλο τὸ πλῆθος τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν ἄλλων παλαιῶν θαυμαστῶν του, ἐπῆγα κι' ἔγω κι' ἄκουσα τὸ πρῶτο αὐτὸ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του μάθημα, τῆς χρονιᾶς 1920-1921, στὸ ἀσφυκτικὰ γεμάτο μεγάλο ἀμφιθέατρο τοῦ Χημείου. Ἄν καὶ αὐτὸ οὖσιαστικὰ δὲν ἤταν διδασκαλία ἀλλὰ περισσότερο πολιτικὴ ἐκδήλωση. Γιατὶ δσοι μαζεύτηκαν ἑκεὶ μέσα τὴν ἡμέρα ἑκείνη, μὲ τὸ φανατισμὸ ποὺ τότε κυριαρχοῦσε, σὲ κάθε λέξη του γιὰ τὸ μάθημα τῆς Φυσικῆς, εὔρισκαν τὴν εὐκαιρία νὰ χειροκροτοῦν καὶ νὰ ζητωκραυγάζουν, πανηγυρίζοντας στὸ πρόσωπό του τὴν πολιτικὴ ἀλλαγὴ καὶ τὴν ἐπάνοδο στὴν Ἑλλάδα τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου.

Τὸ μάθημα τοῦ Ἀθανασιάδη τὸ παρακολούθησα καλύτερα καὶ συστηματικώτερα, μὲ προσοχὴ καὶ θαυμασμό, κατὰ τὸν ἐπόμενο χρόνο τοῦ χειμῶνα 1921-1922, σὰν τεταρτοετῆς πιὰ φοιτητῆς τῆς Χημείας. Ὅλοι ἐμεῖς, τῆς σειρᾶς μου, ὕριμοι καὶ προχωρημένοι στὶς σπουδές, ξανακούσαμε τὴ χρονιὰ αὐτὴν καὶ τοὺς τέσσερις μεγάλους δασκάλους μας ποὺ εἶχαν τὰ βασικά μας μαθήματα. Τὸν Χόνδρο καὶ Ἀθανασιάδη στὴ Φυσικὴ καὶ τὸν Ζέγγελη καὶ Ματθαιόπουλο στὶς δυὸ Χημείες διαθέτοντας κάθε μέρα τὶς δυὸ πρῶτες πρωινὲς ὥρες. Αὐτὴ λοιπὸν τὴν χρονιὰ ἀπολαύσαμε καλύτερα καὶ θαυμάσαμε τὸν μεγάλο πειραματιστὴ καὶ ἀσυναγώνιστο στὴ διδασκαλία του Ἀθανασιάδη.

Τὸ μάθημά του, μελετημένο καὶ προετοιμασμένο —σκηνοθετημένο θὰ ἤταν ἡ

* Ὁ Κωνσταντίνος Μαλτέζος, καθηγητὴς τῆς Θεωρητικῆς καὶ Φυσικῆς Μηχανικῆς στὸ Πανεπιστήμιο ἀπὸ τὸ 1917 καὶ τῆς Φυσικῆς, ἀπὸ παλαιότερα, στὸ Πολυτεχνεῖο, ἀναπλήρωσε τὸν Ἀθανασιάδη κι' ἐδίδαξε τὸ μάθημα τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς στὴ θέση του κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ἀπολύσεώς του (1918-1920).

** Ἀποφεύγοντας τὸν κόσμο καὶ μὴ ἔχοντας τὰ μέσα γιὰ μιὰ καλύτερη ζωὴ περνοῦσε σχεδὸν δλη τὴν ἡμέρα του συντροφιὰ μ' ἔνα στενὸ φιλικὸ κύκλο, στὸ ἐστατερικὸ δωμάτιο του μεγάλου Φαρμακείου τοῦ Γ. Ρεβελάκη ποὺ βρισκόταν τότε στὴν δόδο Αἰόλου, κοντὰ στὴν Ἀγία Ειρήνη. Ὁ Ρεβελάκης, ποὺ ἰδιαίτερα τὸν ἀγαποῦσε, τὸν στέγαζε ἑκεὶ, κι' ἔκει τὸν εὔρισκαν οἱ λίγοι φίλοι ποὺ τοῦ εἶχαν ἀπομείνει.

κυριολεξία— σ' δλες τις λεπτομέρειες, διακρινόταν γιά τὸ μεγαλόστομο τοῦ ὄφους τοῦ ὁμιλητῆ, χωρὶς ὅμως νὰ χάνῃ, ἀπ' αὐτὴ τὴν αἰτίᾳ, τίποτα ἀπὸ τῇ σαφήνεια καὶ τὴν παιδαγωγικότητα. Χωρὶς νὰ ἐμποδίζεται ἡ κατανόηση καὶ ἡ παραστατικότητά του, ἀπὸ τὸ θέαμα τῶν πολυάριθμων ἀποδεικτικῶν πειραμάτων, ποὺ παρεμβάλλονταν κατὰ μελετημένο τρόπο μεταξὺ τοῦ προφορικοῦ λόγου, ὥστε νὰ τὸν καθιστοῦν ἀκόμα περισσότερο πειστικὸ καὶ νοητό.

Ἡ αὐστηρὴ καθαρεύουσα γλώσσα ποὺ χρησιμοποιοῦσε, χάρη στὴν προσεγμένη καὶ καλλιεπῆ φρασεολογία του, δὲν ἐμπόδιζε τὴν ξεκάθαρη διατύπωση τῶν ἐννοιῶν καὶ δὲν ἐδυσκόλευε καθόλου τὴν κατανόησή τους. Τὰ πειράματα συμπλήρωνταν τὴν ἀνάπτυξη τοῦ κάθε θέματος, ὑλοποιῶντας τὴν θεωρητικὴ παρουσίαση καὶ τὴν περιγραφή του, καθιστῶντας το, γιὰ τὸν φοιτητή, μιὰ ἀπλὴ καὶ εὐκολονόητη πραγματικότητα. “Ολη ἀυτὴ ἡ τελετουργία τῆς διδασκαλίας του ἀπορροφοῦσε τὴ σκέψη καὶ τὴν δραση, μαγεύοντας τοὺς ἀκροατές του. Φεύγοντας οἱ φοιτητές ἡσαν σχεδὸν μελετημένοι στὸ θέμα ποὺ ἀνάπτυξε. ”Αν δὲν τὸ είχαν σ' δλες τις λεπτομέρειές του ἀπομνημονεύσει, διποσδήποτε τὸ είχαν κατὰ βάθος κατανοήσει. ’Ο Ἀθανασιάδης, διδάσκοντας, δὲν ἄφηνε οὕτε κενὰ οὕτε ἀπορίες.

Δὲν ὑπῆρχε περίπτωση ὁ φοιτητής, ὕστερα ἀπ' αὐτὸ τὸν ἀξιοθαύμαστο συνδυασμὸ δράματος καὶ ἀκροάματος, νὰ κουραστῇ καὶ νὰ δυσανασχετήσῃ γιὰ τὴ χρονικὴ παράταση τοῦ μαθήματός του. Οἱ φράσεις του, ποὺ πολλὲς ἡσαν ἐπιγραμματικὲς καὶ ἄλλες ἀποφθεγματικές, καρφώνονταν στὴν μνήμη καὶ ἔμεναν, δπως ἔχουν μείνει, ἀξέχαστες στὶς γενεές τῶν ἐπιστημόνων ποὺ ὑπῆρξαν μαθητές του.

Ποιὸς ἀπὸ ὅλους ἐμᾶς δὲν θυμᾶται τὸν Ἀθανασιάδη, δταν ἐδίδασκε τὴν πόλωση, νὰ λένε καὶ νὰ ξαναλένῃ τὸ ἀπόφθεγμά του: «Φῶς προστιθέμενον εἰς φῶς παράγει σκότος». Ἡ πάλι, στὰ περὶ στατικοῦ ἡλεκτρισμοῦ, ν' ἀποφαίνεται: «Δύο, Κύριοι, εἶναι οἱ ἔχθροι τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, ἡ ὑγρασία καὶ ὁ κονιορτός». Καὶ ποιὸς δὲν ἐθαύμασε τὴν τεχνικὴ δομὴ τῆς φρασεολογίας του, μὲ τὴ χρησιμοποιούμενη ὑπερκαθαρεύουσα γλώσσα, ποὺ παρὰ τὸν τρόπο της αὐτό, βοηθοῦσε στὴν ἀπομνημόνευση τῶν διδασκομένων*;

Ἡ κουστωδία τῶν ἐπιμελητῶν, παρασκευαστῶν, βοηθῶν καὶ κλητήρων, ποὺ μὲ πολλὴ εὐλάβεια στέκονταν κατὰ τὸ μάθημα γύρω του, κατὰ τὰ δικά μας τὰ παλιότερα χρόνια, πολὺ λίγο ἐπαιρναν μέρος γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν στὰ περίφημα αὐτὰ πειράματα τοῦ μαθήματος. Δὲν τοὺς ἐμπιστεύόταν καὶ τόσο πολύ. Ἐννοοῦσε μόνος του νὰ χειριστῇ τὶς συσκευές καὶ ὁ Ἰδιος νὰ τὰ παρουσιάσῃ, αὐτοθαυμάζοντας καὶ αὐτοκολακευόμενος γιὰ τὰ κατορθώματά του, σὰν τὸν μάγο ἢ τὸν ταχυδ-

* Διδάσκοντας κάποτε τὸ Νόμο Boyle-Mariotte είπε μιλῶντας πρὸς τοὺς φοιτητές του: «Ἄτε τοῦ ἀερίου πιέζομένου καὶ τῆς πιέσεως οὖσης οὐ σμικρᾶς....» (Τὸ ἀκροατήριο θορυβεῖ). Ἐκείνος τότε τοὺς ἐρωτᾷ: «Τὶ σᾶς ἔξενισε, Κύριοι, ἡ φράσις ἢ τὸ πρᾶγμα;» Τὸ ἀκροατήριο συνεχίζει τὸν θόρυβο καὶ τοῦ ἀπαντᾷ: «Ἡ φράσις, Κύριε Καθηγητά». Κι' ἐκείνος: «Καὶ ὅμως εἶναι ἐλληνικιωτὴ!».

κτυλουργό, τὴν ὥρα ποὺ ἀπὸ τῇ σκηνῇ δείχνει τὰ θαύματά του στὸ κατάπληκτο κοινὸ τῆς πλατείας.

Καὶ δπως δλοι ξέραμε, ἐμεῖς τῶν ἐργαστηρίων, τὰ πολύπλοκα αὐτὰ πειράματα δοκιμάζονταν καὶ ξαναδοκιμάζονταν πολλὲς ὕρες κάθε βράδυ τῆς προηγουμένης, ὅπερε νὰ μὴ σημειωθῇ παράλειψη ἢ λάθος. Γιὰ τὸν Ἀθανασιάδη κάτι τέτοιο, μιὰ ἀποτυχία σὲ κάποια πειραματική ἀπόδειξη, ἀποτελοῦσε προσωπική προσβολή. Θὰ τὸν ἔκανε γιὰ πολλὲς ἡμέρες δυστυχισμένο. Γιατὶ περισσότερο ἀπὸ Καθηγητὴ καὶ συγγραφέα ἐπίστευε τὸν ἑαυτό του σὰν τὸν ἰκανότερο πειραματιστὴ καὶ τεχνικὸ τῶν ὅργανων καὶ τῶν μετρήσεων, ποὺ δὲν τοῦ ἐπιτρεπόταν κανένα τέτοιο παραπάτημα. Γιατὶ πραγματικά, μέχρι τὴν ἐποχὴ του, δὲν εἶχε παρουσιαστῇ ὁ ὅμοιός του. "Οταν κάποτε ἔνα τυχαῖο περιστατικὸ κατὰ τὸ μάθημα, ἀπὸ τὸν ἀνεπιτήδειο χειρισμὸ ἐνὸς βοηθοῦ, εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὸ σπάσιμο ἐνὸς ποτηριοῦ, ὁ Ἀθανασιάδης ὅργισμένος ἐτόνισε: «τὸ πειρᾶσθαι δὲν εἶναι κινεῖσθαι καὶ ἀνατρέπειν τὰς συσκευὰς ἀλλὰ προσέχειν καὶ ἐνεργεῖν».

Ἡ ἀγάπη του καὶ ἡ φροντίδα του γιὰ τὰ ὅργανα αὐτὰ τοῦ ἐργαστηρίου του ἦταν σχεδὸν παθολογικὴ καὶ πολὺ δύσκολα τὰ ἐμπιστευόταν σὲ ἄλλα χέρια. Ἄλλοιμονο ἀν κάποιος ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους του, κατὰ τὴ χρησιμοποίησή τους, ἔκανε λανθασμένο χειρισμό. Γινόταν θηρίο. Καὶ μὲ τὸν Χόνδρο ἀκόμα, τὸν συνάδελφό του, οἱ μόνες μεταξύ τους σπάνιες διαφορὲς εἶχαν ἀφορμὴ τὶς συσκευές, τὰ ἄψυχα. Τὸν θεωροῦσε ἄνθρωπο μόνο τῆς θεωρίας καὶ τῶν διανοημάτων καὶ ἐπομένως ὀνειροπαρμένο καὶ ἀνεπιτήδειο στὸ χειρισμὸ τῶν ἄψυχων αὐτῶν, μὰ τόσο ἴερῶν καὶ προσφιλῶν συσκευῶν τοῦ ἐργαστηρίου τους. Ἐπίστευε πὼς μόνο ἐκεῖνος, ὁ τεχνίτης, ὁ ἀναγνωρισμένος μάστορας, εἶχε τὴν ἰκανότητα καὶ ἐπομένως τὸ δικαίωμα νὰ τὰ μεταχειρίζεται κατὰ τὸν σωστὸ τρόπο.

Προχωρημένης ἡλικίας ὅταν τὸν γνωρίσαμε, τὸ 1920, χωρὶς νὰ εἶναι ὅμορφος, εἶχε ὥραιά ἐμφάνιση μὲ τὸ ἐπιβλητικὸ παρουσιαστικό του. Ψηλός, γεροδεμένος, μὲ ἀσπρα κοντοκομμένα μαλλιά, κατὰ τὴν γερμανικὴ μόδα, μὲ ἀδρὰ χαρακτηριστικά, ζωηρὸ βλέμμα καὶ ξυρισμένο μουστάκι —αὐτὸ καὶ τὸ μουσάκι τῶν παλαιότερων χρόνων τὰ εἶχε ἀπὸ καιρὸ ἀποβάλει— ντυμένος ἀπλὰ ἀλλὰ πάντα φροντισμένα, ἔδειχνε τὴν προσωπικότητά του. Στὴν πρώτη γνωριμία τὸν ἔβλεπαν δλοι, πὼς ἦταν ὁ Καθηγητής, ὁ δάσκαλος —ὅπως τὸν λέγαμε— κι' ἀντιλαμβάνονταν τὸν ἀποφασιστικὸ ρόλο ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παιίξῃ γιὰ τὴν ἐκπαίδευσή τους. Ἐβλεπες πὼς ἦταν ὁ ἀφέντης, ποὺ ἤσουν ὑποχρεωμένος νὰ ὑπακούῃς σ' αὐτὸν καὶ νὰ τὸν παραδέχεσαι. Δὲν μποροῦσες νὰ περιμένης πολλὲς οἰκειότητες καὶ περιττές κουβέντες ἀπὸ μέρος του, οὕτε εὔκολους ἐπαίνους καὶ ἐπιείκειες γιὰ τὴ δουλειά ποὺ πρόσφερες.

Ἡ στάση του αὐτὴ πρὸς τοὺς νέους, τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἐργαστηρίου του, μπορεῖ νὰ μὴν προκαλοῦσε τὸν φόβο, δημιουργοῦσε ὅμως διποσδήποτε ἔνα μεγάλο σεβασμὸ καὶ ἀνάγκαζε δλοις, ἀθέλητα, νὰ μένουν σὲ μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ ἐκεῖνον.

Δὲν τοὺς ἡταν εὕκολο νὰ μικράνουν τὴν διαχωριστικὴ ἀπόσταση καὶ νὰ τὸν πλησίασουν. Τὸν θεωροῦσαν δὲν σὰν ἔνα πολὺ μεγάλο, σὰν ἀπλησίαστο ἄνθρωπο, καὶ παραδέχονταν σὰν φυσικὸ καὶ ταιριαστὸ γι' αὐτὸν τὸ παρόνομα ποὺ τοῦ εἶχε δοθῆ: δὸ Ἀθανασιάσης, δὸ Γίγας. Αὐτὸ τὸ βίωμά του, αὐτὴ ἀς τὴν εἰποῦμε ἡ ὑπεροψία, δημιουργήθηκε σὰν φυσικὸ ἐπακόλουθο τῆς ἀπομονωμένης ζωῆς του καὶ τῆς προσκόλλησης στὴν ἀδιάκοπη προσπάθεια τῆς καταθλιπτικῆς δουλειᾶς του μὲ τὴν δοπία ἐπέτυχε τὸ συνεχὲς ἀνέβασμα στὴν Ἱεραρχία τῆς ἐπιστήμης. Σ' δὴ του τὴ ζωὴ βασίστηκε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὶς δικές του δυνάμεις, χωρὶς καμμιὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὑλικὴ ἢ ηθικὴ βοήθεια. "Υπῆρξε ἀληθινὰ ἔνας ἀπόλυτα αὐτοδημιούργητος.

Ο Ἀθανασιάδης γεννήθηκε στὴν Πάτρα τὸ 1866 καὶ ἀφοῦ τελείωσε ἐκεῖ τὶς σχολικὲς σπουδὲς ἐγράφτηκε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τὸ 1885. Ἐπῆρε κατὰ τὸ 1889 τὸ δίπλωμα τοῦ Φυσικοῦ τμήματος καὶ ἀμέσως ἀρχισε νὰ ἐργάζεται στὴν Παιδεία, τῇ μόνῃ κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δυνατὴ ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόληση τῶν ἐπιστημόνων τῆς εἰδικότητάς του.

Ἀρχισε τὴν σταδιοδρομία του ἀπὸ ἔλληνοδιδάσκαλος, ὅπως λέγονταν τότε οἱ πρωτοδιοιρίζόμενοι, καὶ ἀρχικὰ ὑπηρέτησε στὸ «Ζαρίφειο Διδασκαλεῖο» τῆς Φιλιππούπολεως (1889–1890) γιὰ νὰ συνεχίσῃ σὰν ἀναπληρωτὴς Καθηγητὴς Μαθηματικῶν στὸ Γυμνάσιο Πατρῶν (1890). Τὸ 1893 ἐπῆρε τὴν προαγωγή του σὲ Καθηγητὴ τῶν Φυσικῶν καὶ μέχρι τὸ 1899 δίδαξε τὰ μαθήματα αὐτὰ στὰ Γυμνάσια τῆς ἴδιας πόλης. Τὸ 1899 πέτυχε τὴν μετάθεσή του στὸ Διδασκαλεῖο Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τότε γίνεται πιὰ Ἀθηναῖος.

Τὸ 1900 ἀνακηρύχθηκε ὑφηγητὴς τῆς Φυσικῆς στὸ Πανεπιστήμιο καὶ τὸ 1903 διωρίστηκε ἐπιμελητὴς τῆς ἔδρας αὐτῆς ἐργαζόμενος ἀπὸ τότε κοντὰ στὸν Καθηγητὴ Τιμολέοντα Ἀργυρόπουλο. Ἡ καινούργια θέση τοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἰκανότητά του, τῆς ἀνώτερης διδασκαλίας τῶν ἐννοιῶν τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς ἀποδείξεώς των, καθὼς καὶ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς των, ἵδιαίτερα στὸν πειραματικὸ τομέα καὶ τὸν τομέα τῶν φυσικῶν μετρήσεων. Μὲ τὸ δργανωτικὸ του δαιμόνιο καὶ τὴν ἐπιμονὴ μὲ τὴν δοπία ἥξερε νὰ μάχεται γιὰ τὶς ἐπιδιώξεις του, κατόρθωσε, παρὰ τὶς περιωρισμένες πανεπιστημιακὲς πιστώσεις τῆς ἐποχῆς, νὰ δημιουργήσῃ, μέσα σὲ λίγα χρονια, ἔνα σχετικὰ ἀξιόλογο πειραματικὸ ἐργαστήριο τῆς Φυσικῆς. Μέχρι τότε ὑπῆρχε μόνο μιὰ φτωχὴ συλλογὴ διδακτικῶν δργάνων ποὺ προωρίζονταν ἀποκλειστικὰ γιὰ ἐπίδειξη κατὰ τὴν ὥρα τοῦ μαθήματος μερικῶν ἐκ τῶν γνωστῶν παραδοσιακῶν ἀποδεικτικῶν πειραμάτων*. Τὸ σημερινὸ

* Μέχρι τὸ 1890 ὑπῆρχε μιὰ πολὺ μικρὴ συλλογὴ δργάνων Φυσικῆς ποὺ φυλασσόταν σὲ μιὰ αἴθουσα τοῦ κεντρικοῦ κτιρίου τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀργότερα, μετὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ Χημείου τῆς δόδο Σόλωνος, κατὰ τὸ 1890, μεταφέρθηκε σὲ ὁρισμένες αἰθουσές του. Ἡ δημιουργία ἐνὸς ἀληθινοῦ ἐργαστηρίου Φυσικῆς ἀρχίζει οὖσιαστικά, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ἀθανασιάδη, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ πρωτοδιοιρίστηκε ἐπιμελητὴς τῆς ἔδρας, κατὰ τὸ 1903, κι' ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ καθιερώνονται γιὰ πρώτη φορὰ οἱ ἀσκήσεις Φυσικῆς γιὰ τοὺς φοιτητάς.

πλούσιο πειραματικό άλλά και έρευνητικό πανεπιστημιακό έργαστήριο τὸ ἀφιερωμένο στοὺς κλάδους τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης ἀρχίζει νὰ ὑπάρχῃ ἀπὸ τὸν Ἀθανασιάδη κι' αὐτὸς ἀναμφισβήτητα πρέπει νὰ θεωρῆται δὲ πρῶτος ἐμπνευστής του καὶ δὲ ληθινὸς δημιουργός του.

Παρὰ τὴ δημιουργικὴ αὐτὴ ἔργασία του ἐξακολουθεῖ νὰ εἰναι μόνο δὲ πιμελητῆς του Ἐργαστηρίου. Ἀνώτερη θέση παίρνει μόλις τὸ 1910 μὲ τὸ διορισμό του στὴν ἔδρα τῆς Φυσικῆς τῆς Σχολῆς Δοκίμων, ἀπὸ τὴν δποίᾳ ἐδίδαξε δύο χρόνια, μέχρι τὸ 1912. Ὁ θάνατος τοῦ Καθηγητῆ Τιμ. Ἀργυροπούλου, τὸ 1910, τοῦ δίνει τὴν οὐσιαστικὴ διεύθυνση τοῦ Ἐργαστηρίου τὴν δποίᾳ μπορεῖ νὰ εἰπῇ κανεὶς δτὶ τὴν εἰχε καὶ προηγουμένως ἀνεπίσημα. Ἀλλὰ δὲ μεγάλος πόθος του, ἡ πανεπιστημιακὴ καθηγητικὴ ἔδρα, πάντα γι' αὐτὸν καθυστερεῖ. Τὸ 1912, στὴν ἀπὸ διετίας κενὴ ἔδρα Φυσικῆς διωρίστηκε δὲ Δημ. Χόνδρος, μετὰ τὴν σχετικὴ πρόταση τῆς τότε ἔκτακτης κριτικῆς Ἐπιτροπῆς στὴν δποίᾳ εἰχε ἀνατεθῆ ἡ συμπλήρωση τῶν κενῶν καθηγητικῶν θέσεων. Ὁ Ἀθανασιάδης δὲν μπόρεσε νὰ ἀνεχθῇ αὐτὴ τὴν παραγκώνιση, δπως ἐκεῖνος τὴν εἶδε. "Οσο καὶ ἀν τὴν τοποθέτηση αὐτὴ τὴν δικαιολογοῦσε ἡ φήμη καὶ ἡ ἀξία του νεοφερμένου αὐτοῦ ἀπὸ τὴ Γερμανία μαθητῆ τοῦ Sommerfeld. Ν' ἀποκτήσῃ προϊστάμενό του τὸν προχθεσινὸ φοιτητή του καὶ τὸν σημερινὸ βοηθό του στὸ Ἐργαστήριο; Κατέφυγε στὴν τότε Κυβέρνηση τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, χρησιμοποιῶντας τὸν Ὑπουργό της Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλο, ποὺ ὑπῆρξε μαθητῆς του στὸ Γυμνάσιο Πατρῶν καὶ εἰχε τὸ θάρρος νὰ τοῦ μιλήσῃ ἐλεύθερα. Τὸ διάβημά του ἐφερε τὸ ποθητὸ ἀποτέλεσμα. Δημιουργήθηκε ἡ Β' ἔδρα Πειραματικῆς Φυσικῆς γιὰ χάρη του καὶ σ' αὐτὴν διωρίστηκε ἀμέσως ἐκεῖνος, λίγους μῆνες μετὰ τὸν Χόνδρο (26 Ἰουλίου 1912).

Τὸ Ἐργαστήριο Φυσικῆς μετὰ τὴν τακτοποίηση αὐτὴ τῶν ἐδρῶν, παρ' ὅτι οὐσιαστικὰ ἔνιατο καὶ στεγασμένο στοὺς ἴδιους χώρους τοῦ Χημείου τῆς ὁδοῦ Σόλωνος 104, χωρίστηκε κι' ἐκεῖνο τυπικὰ στὰ δύο, τὸ Α' καὶ τὸ Β' Ἐργαστήριο Φυσικῆς, ἐξαρτώμενα, κάθε ἔνα ἀπ' αὐτά, ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη ἔδρα διδασκαλίας.

Ἡ σπουδαιότερη γιὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴ μόρφωση προσφορά τοῦ Ἀθανασιάδη εἰναι ἀσφαλῶς, δπως εἴπαμε καὶ προηγουμένως, ἡ δημιουργία αὐτοῦ του μεγάλου καὶ συγχρονισμένου Ἐργαστηρίου. Ὅπηρε δὲ πατέρας του καὶ μὲ τὴν βοήθεια τῶν λίγων ἀρχικά, περισσότερων κατόπιν, δργάνων του, δὲ πρῶτος διδάσκαλος του πειράματος, τῶν μετρήσεων, τῆς ἔρευνας. Ἔως τὴν ἐποχὴ του δὲ φοιτητῆς τῆς Φυσικῆς ἔβλεπε μόνο ἀπὸ μακριὰ ἐκεῖνα τὰ λίγα ποὺ ὑπῆρχαν πρωτόγονα δργανα καὶ τὰ ἄλλα, τὰ πολλά, ἀπὸ τὶς εἰκόνες καὶ τὰ σχεδιάσματα τῶν βιβλίων χωρὶς νὰ τὰ ἔχῃ ποτὲ πλησιάσει καὶ χρησιμοποιήσει. Ὁ Ἀθανασιάδης πρῶτος τοὺς τὰ ἐμπιστεύτηκε, τοὺς ἐδίδαξε δὲ ἴδιος προσωπικὰ τὴ λειτουργία τους καὶ τοὺς ἔμαθε πῶς ἡ Φυσικὴ δὲν εἰναι μόνο θεωρία καὶ περιγραφὴ ἀλλὰ περισσότερο πράξη. Τοὺς βοήθησε ἀκόμα στὴ θεωρία καὶ τὴ χρησιμοποίηση τῶν δργάνων καὶ τῶν συσκευῶν, μὲ τὰ πρωτοποριακὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, στὸν τομέα αὐτό, βιβλία του.

Τὰ σχετικά, γιὰ τὶς ἐφαρμογὲς τῆς Φυσικῆς συγγράμματά του, ἡσαν τὰ ἑπόμενα: αἱ «Ἡλεκτρικαὶ μετρήσεις» (1903), αἱ «Ἀσκήσεις Φυσικῆς» (1905), ποὺ ἀργότερα ἔναν κυκλοφόρησαν σὲ νεώτερη συμπληρωμένη ἔκδοση (1932–1934), τὸ «Ἐργαστήριον Φυσικῆς» (1934) καὶ ὁ «Λογισμὸς τῶν σφαλμάτων παρατηρήσεως». Τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτὰ ἔτυχε ἐπαινετικῆς κριτικῆς ἀπὸ τὰ ἔνα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ καὶ εἶναι τὸ πρῶτο στὸ εἶδος του ποὺ ἀσχολεῖται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν θεωρία καὶ τὴν πρακτικὴ τῶν ἀσκήσεων καὶ τῶν μετρήσεων ὅλων τῶν κεφαλαίων τῆς Φυσικῆς. Γιὰ πολλὲς δεκαετηρίδες, ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ Ἀθανασιάδη ἀπὸ τὴν πανεπιστημιακὴ ἔδρα, ἀποτέλεσε τὸ εὐαγγέλιο τοῦ φοιτητῆ, γιατὶ μ' αὐτὸ σὰν βοήθημα κατώρθωνε νὰ ὀλοκληρώνῃ τὶς γνώσεις του τῆς Φυσικῆς, συμπληρώνοντας τὶς θεωρητικὲς μελέτες του ἀπὸ τὰ διδακτικὰ συγγράμματα.

Γιὰ τὸν ἀφωσιωμένο αὐτὸν ἔραστὴ καὶ δημιουργὸ τοῦ Ἐργαστηρίου, μεγάλο κτύπημα ὑπῆρξε ἡ πυρκαϊὰ τοῦ χημείου κατὰ τὸ 1910. Ἐγκατεστημένο στὴν ἀνατολικὴ πτέρυγά του ἔπαθε ἀρκετὲς ζημιές, ἀλλὰ δὲ Ἀθανασιάδης κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὶς περισσότερες ἀπὸ τὶς συσκευές του. Ἐπιμελητὴς τότε ἀκόμη ἀφιερώθηκε ἀμέσως στὴν ἀναδημιουργία του. Μετάφερε τὰ ὅργανα καὶ τὰ ἔγκαταστησε πρόχειρα στὴ Μαράσλειο Σχολή, ὡστε νὰ συνεχίσῃ τὸ Ἐργαστήριο τὴν κανονικὴ λειτουργία του. Τὸ Χημεῖο, χάρη καὶ στὶς δικές του προσωπικές προσπάθειες, ἄρχισε ἀμέσως νὰ ἐπισκευάζεται καὶ νὰ συμπληρώνεται καὶ κατὰ τὸ 1917 ἡ συλλογὴ δργάνων φυσικῆς ἔναναμεταφέρθηκε στὸ χημεῖο καὶ ἐγκαταστάθηκε σὲ μεγαλύτερους καὶ καλύτερα διαρρυθμισμένους χώρους του.

Ο 'Αθανασιάδης δύμας δὲν ἦταν ἀκόμα ἰκανοποιημένος. 'Ονειρευόταν πολὺ περισσότερα. Τὸ Ἐργαστήριο δὲν εἶχε τὸν πλοῦτο καὶ τὸν συγχρονισμὸ σὲ ὅργανα ποὺ ἔκεινος ἥθελε. Μιὰ ἀνέλπιστη εὐκαιρία τοῦ παρουσιάστηκε γιὰ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὶς φιλοδοξίες του, μάλιστα κατὰ τὸν πιὸ ἀπρόοπτο τρόπο.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ἡ Γερμανία εἶχε ὑποχρεωθῆ νὰ καταβάλῃ στοὺς νικητές της πολεμικὲς ἀποζημιώσεις, ἄλλες σὲ εἶδη καὶ ἄλλες σὲ χρῆμα. Ἡ Ἑλλάδα βρέθηκε μεταξὺ τῶν νικητῶν της. 'Ο 'Αθανασιάδης ἐμπνεύστηκε τὴν ἴδεα νὰ ἀξιοποιήσῃ τὴν πολιτικὴ ἐπιρροὴ ποὺ εἶχε στὴν τότε Κυβέρνηση ἔξασφαλίζοντας ἔνα μέρος τῶν πιστώσεων αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ Πανεπιστημίου. Μὲ τὶς σὲ χρῆμα πολεμικὲς ἀποζημιώσεις ἐπεδίωξε ν' ἀγορασθοῦν ἀπὸ τὴ Γερμανία ὅργανα γιὰ τὸ Ἐργαστήριό του. Οἱ φίλοι του Δ. Γούναρης, Πρωθυπουργός, καὶ Π. Πρωτοπαπαδάκης, 'Υπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὕφειλαν νὰ ἰκανοποιήσουν αὐτὴ τὴ μεγάλη φιλοδοξία γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἄρχισε κυριολεκτικὰ νὰ τοὺς πολιορκῇ, μὲ ἀποτέλεσμα ὑστεραὶ ἀπὸ μακροὺς ἀγῶνες νὰ πετύχῃ τὸν σκοπό του.

Παράγγειλε κι' ἔφερε μιὰ μοναδικὴ πραγματικὰ σὲ μέγεθος καὶ ἀξία, γιὰ ἔκεινη τὴν ἐποχή, συλλογὴ δργάνων διδασκαλίας καὶ ἔρευνας. Τοὺς ἀπαιτούμενους κατα-

λόγους τους έφτιαξε μόνος του, ταχύτατα —γιατί φοβόταν μήπως και άλλοι πανεπιστημιακοί έπωφεληθούν άπό την εύκαιρια, που την ήθελε άποκλειστικά δική του— κι' έπηγε ό ίδιος, δυό φορές, στη Γερμανία (1922 και 1923), για νά παρακολουθήσῃ άπό κοντά την έκτελεση τῶν παραγγελιῶν του. 'Εκεῖ μὲ τὴ συμπαράσταση καὶ τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐπιβλέποντας καὶ δίνοντας σκληρές μάχες, κυριολεκτικὰ τὰ ἀπόσπασε άπό τους Γερμανοὺς ποὺ προσπαθοῦσαν ν' ἀποφύγουν τὴν παράδοσή τους καὶ συνεχῶς κωλυσιεργοῦσαν. "Ηξεραν πώς τὰ πολύτιμα αὐτὰ ὅργανα, ποὺ πολλὰ δὲν τὰ εἶχαν οὕτε τὰ δικά τους μορφωτικὰ ίδρυματα, φεύγοντας ἀπὸ τὸν τόπο τους, ἀποτελοῦσαν διπλὴ ζημιὰ γι' αὐτούς.

'Αλλὰ ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀθανασιάδη δὲν περιωρίστηκε μόνο στὴν ἔξασφάλισή τους καὶ τὴν μεταφορά τους στὸ Ἐργαστήριο. Συνεχίστηκε καὶ κατόπιν ἐπὶ πολλὰ χρόνια. Δὲν τέλειωνε τὸ ἔργο του μόνο μὲ τὴ συναρμολόγηση καὶ τὴν τοποθέτησή τους στὶς προσθήκες. "Ἐπρεπε νά γίνη κατόπιν ἡ ταξινόμηση καὶ ἡ μελέτη τους. "Ἐπρεπε τὸ προσωπικὸ νὰ διδαχθῇ τῇ λειτουργίᾳ τους καὶ τὴν προσεκτικὴ μεταχείρισή τους. "Ἐπρεπε νὰ συμπληρωθοῦν οἱ ἔγκαταστάσεις τοῦ Ἐργαστηρίου, ἡλεκτρικὲς καὶ ἄλλες." ᘾπρεπε νὰ ἔξευρεθοῦν καὶ ἄλλοι χῶροι καὶ νὰ κατασκευασθοῦν καὶ νέες πολλὲς εἰδικὲς προθῆκες. Ἐπὶ πολλὰ χρόνια μετὰ τὴν παραλαβὴ τῶν ὅργανων αὐτῶν ἔργαστηκε ἀκούραστα γιὰ τὴν ὅργανωση τοῦ νέου μεγάλου Ἐργαστηρίου Φυσικῆς, ὥστε νὰ λειτουργήσῃ ἄρτια καὶ ν' ἀνταποκριθῇ τόσο στὴν ἑκπαιδευτική του ἀποστολὴ δσο καὶ στὴν ἐρευνητική.

Χρειάστηκαν, γιὰ τοὺς σκοποὺς αὐτούς, καὶ ἄλλα πολλὰ χρήματα, ποὺ ἔνα μεγάλο μέρος τους ἔξασφαλίστηκε χάρη στὶς δικές του φροντίδες, ἀπὸ δωρεές. Ἡ Ἡλεκτρικὴ Ἔταιρεία, ὕστερα ἀπὸ τὶς προσωπικές του ἐπεμβάσεις, ἀνάλαβε μὲ δικά της ἔξοδα τὶς κατάλληλες ἡλεκτρικὲς ἔγκαταστάσεις τοῦ νέου Ἐργαστηρίου καὶ πρόσφερε συμπληρωματικὰ μηχανήματα μεγάλης ἀξίας, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ λειτουργήσουν ἀμέσως καὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀποδοτικὰ ὅλα τὰ νεοφερμένα ὅργανα καὶ μηχανήματα τῆς πανεπιστημιακῆς συλλογῆς*.

'Ο Ἀθανασιάδης ποὺ εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ χάσῃ τους γονεῖς του ἀπὸ πολὺ νέος, δὲν θέλησε ν' ἀποκτήσῃ δική του οἰκογένεια. "Ἐζησε πάντα μόνος, θεωρῶντας σπίτι του τὸ Ἐργαστήριο καὶ ἔχοντας παιδιά του τοὺς βοηθούς του καὶ τοὺς μαθητές του. Δουλεύοντας ἀκατάπαυστα καὶ συνεχῶς προοδεύοντας καὶ δημιουργῶντας, δὲν τοῦ περίσσεψε καιρὸς ὥστε νὰ σταθῇ καὶ νὰ σκεφθῇ κάτι προσωπικό, γιὰ τὸν

* Τὰ ὅργανα τὰ δύοια ἔφερε δ Ἀθανασιάδης μὲ τὴν παραγγελία τῶν ἐπανορθώσεων ἥταν συνολικὰ περὶ τὰ 2000 τεμάχια συσκευασμένα περίπου σὲ 400 μεγάλα κιβώτια. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἥσαν πολύτιμα, δπως τὸ μεγάλο τηλεσκόπιο Zeiss, καὶ ἄλλα ποὺ ἀποτελοῦσαν συγκροτήματα δλόκληρα. Αναφέρουμε τὸ Ἐργοστάσιο Ὑγροποιήσεως τοῦ ἀέρος, τὶς ἔγκαταστάσεις ραδιοφωνικῶν σταθμῶν, τὰ δίκτυα αὐτομάτων τηλεφώνων κ.λ. Κατὰ τὸ 1938, ἡ συλλογὴ αὐτή, μὲ τὶς μεταγενέστερες τιμὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀποτιμήθηκε σὰν ἀξίας 16.500.000 δραχμῶν.

έαυτό του. Περνοῦσε δύλες τις ώρες τής ήμέρας στή δουλειά, έκτος υπό τις λίγες τής άπαραίτητης άνάπτυξης, και μ' αὐτὸ τὸν τρόπο σπατάλησε δλόκληρη τὴ ζωὴ του μέχρι τὰ 70 χρόνια του, χωρὶς διάκριση, χωρὶς διασκέδαση, χωρὶς ἀλλαγῆ. Ἀπόλαυση γι' αὐτὸν ἀποτελοῦσε ἡ ἀπασχόληση μὲ τὴν μελέτη, τὴν διδασκαλία, τὸ πείραμα καὶ τὶς μετρήσεις, στριφογυρίζοντας καὶ ἔργαζόμενος μέσα στὸ ἐργαστήριό του, ἀκόμη καὶ τὶς γιορτές, πολλὲς φορὲς κατάμονος. Γιὰ μόνη ψυχαγωγία, κατὰ τὶς λίγες ώρες ποὺ τοῦ ἀφηνε ἐλεύθερες ἡ δουλειά, εἶχε τὴν κλασσικὴ μουσική. Εἶχε καὶ γι' αὐτὴν ἔρωτα. Παρακολουθοῦσε τὶς συναυλίες τῆς ἐποχῆς καὶ ἤταν λάτρης τοῦ ραδιοφώνου, ἀπὸ τὴν πρώτη ἐμφάνισή του. Ὁ ἐπιμελητὴς τῆς Φυσικῆς Κ. Πετρόπουλος, ποὺ εἶχε τὴν πρώτη σχετικὴ βιοτεχνία στὴν Ἑλλάδα, τοῦ εἶχε χαρίσει ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ τελειοποιημένα τῆς δικῆς του κατασκευῆς ραδιόφωνα κι' αὐτὸ ἀποτελοῦσε τὴ μεγάλη ἀπόλαυσή του.

Δραματικὴ ἤταν γιὰ κείνον καὶ θλιβερὴ γιὰ δλους ἐμᾶς ἡ ὥρα, ποὺ μὲ τὴν συμπλήρωση τοῦ δρίου τῆς ήλικίας, στὰ 70 του χρόνια, παρ' ὅτι ἀκμαιότατος ἀκόμα, ἀναγκάστηκε νὰ ἔγκαταλείψῃ αὐτὸν τὸν παράδεισό του (1938). Νὰ ὑποκύψῃ στὸν ἀδυσώπητο Νόμο τῆς φθορᾶς ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀναπόφευκτης, ἔξαιτίας του, ἀλλαγῆς. Ὁ διάδοχός του Καθηγητὴς κ. Μιχ. Ἀναστασιάδης, ποὺ ἔζησε κοντά του πολλὰ χρόνια, ἀρχικὰ βοηθός του, ὕστερα ἐπιμελητὴς του καὶ τέλος συνεργάτης του, περιγράφει τὴν θλιβερὴ ἀυτὴ ὥρα τῆς ἀποχώρησης. Τὴν ἀντιμετώπισε κι' ἔκείνη, μὲ τὴν ἴδια χαρακτηριστικὴ γι' αὐτὸν ὑπερηφάνεια καὶ στωικότητα. Τὴν στιγμὴ ποὺ τοὺς παράδιδε τὰ κλειδιὰ τοῦ γραφείου του, ἀφοῦ χάιδεψε μὲ τὸ βλέμμα του δλα τὰ γύρω ἀντικείμενα τοῦ δωματίου, τὰ ἀγαπητά καὶ γνώριμα, κοντὰ στὰ ὄποια ἔζησε δλόκληρη ζωή, περιωρίστηκε νὰ εἰπῇ αὐτὰ μόνο τὰ δυὸ δραματικὰ λόγια: «Αὐτὸ ἤταν!»

Κι' ἔτσι ἔφυγε, ἀναγκαστικὰ ἀπόβλητος ἀπὸ τὸν παράδεισό του, χωρὶς σχεδὸν ποτὲ νὰ ξαναγυρίσῃ στὸ γραφεῖο του καὶ νὰ ξαναεργαστῇ στὸ Ἐργαστήριο, ποὺ ἔκεινος ἐδημιούργησε, παρ' ὅτι ἀκόμη γεμάτος ζωὴ καὶ ὅρεξη γιὰ δουλειὰ καὶ δράση. Ἐφαρμόστηκε καὶ σ' ἔκεινον δ γενικὸς κανόνας ποὺ ἰσχύει, ἔκτος ἀπὸ σπάνιες ἔξαιρέσεις, γιὰ δλους τοὺς προχωρημένης ήλικίας καθηγητάς, ἔκεινους ποὺ φεύγουν ὕστερα ἀπὸ μακρόχρονη ἐπιστημονικὴ δράση, σέρνοντας μαζὶ τους μονάχα τὸν βαρὺ τίτλο τοῦ «Ομότιμου». Αὐτὸν, ποὺ τοὺς δίνει, στὸν τόπο μας, πλατωνικὰ μόνο δικαιώματα, χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ συνεχίσουν τὴν ἀποδοτικὴ ἐργασία τους καὶ πολλὲς φορὲς χωρὶς νὰ τοὺς ἔξασφαλίζῃ οὕτε κὰν τὴν ἀναγνώριση καὶ τὸν σεβασμὸ ποὺ τοὺς ἀξίζει.

Σ' αὐτὸ τὸν ἀσκητικὸ τρόπο τῆς ζωῆς τοῦ Ἀθανασιάδη, ποὺ περιγράψαμε, θὰ πρέπει ν' ἀποδοθῇ καὶ ἡ αὐστηρότητά του πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ ἡ ἀπομόνωσή του ἀπὸ τοὺς γύρω ἀνθρώπους. Τὸ ἐνδιαφέρον του περιοριζόταν γι' αὐτοὺς μόνο στὸ νὰ τοὺς διδάξῃ, νὰ τοὺς ἀνεβάσῃ ἐπιστημονικά, νὰ τοὺς κάνῃ ἄξιους διαδόχους του παραδειγματίζοντάς τους μὲ τὸν δικό του τρόπο ζωῆς. Δὲν σπαταλιόταν σὲ περιττὲς κουβέντες καὶ τρυφερότητες. Οἱ ἀνθρωποί του εἶχαν κατανόηση γι'

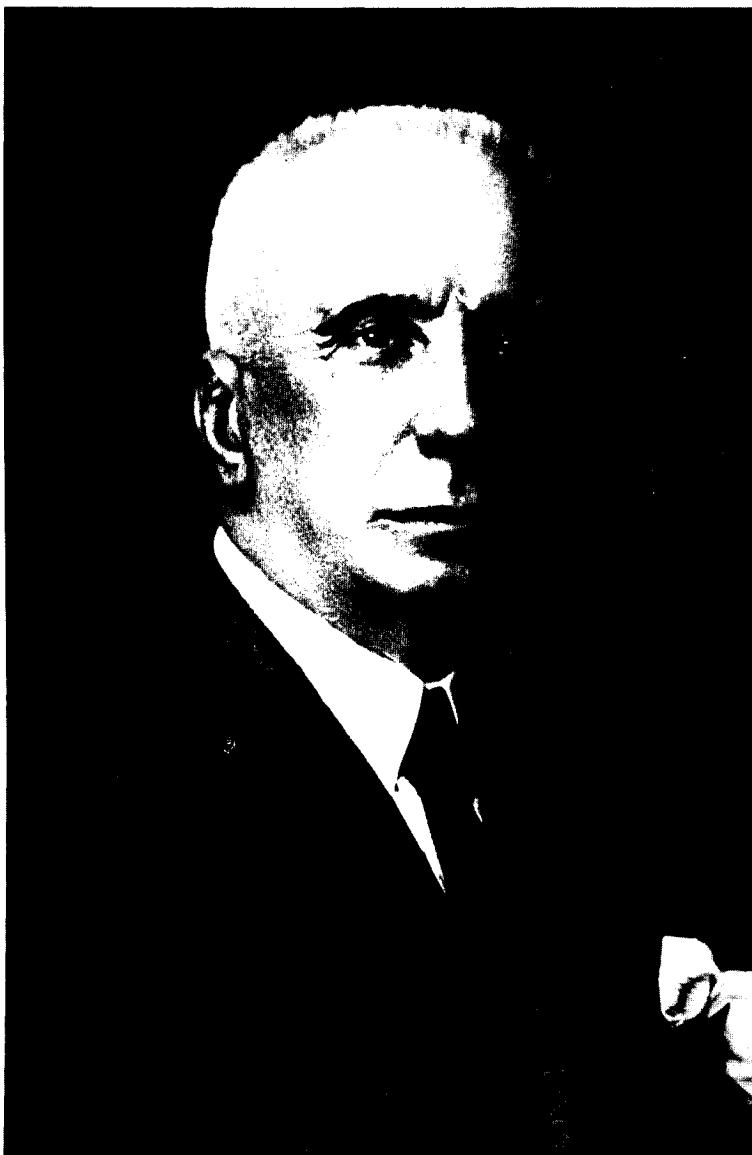
αύτὸν τὸ «βίωμα» τοῦ «δασκάλου», ποὺ τὸ θεωροῦσαν φυσικό, καὶ τὸν σέβονταν καὶ τὸν ἀγαποῦσαν, ἐργαζόμενοι πρόθυμα κοντά του, χωρὶς νὰ τὸν παρεξῆγοῦν.

‘Ο Ἀθανασιάδης ἐδημοσίευσε πολλὲς πρωτότυπες μελέτες στὴ Γερμανικὴ καὶ τὴ Γαλλικὴ, σὲ μεγάλα ἐπιστημονικὰ περιοδικά, καὶ στὴν Ἑλληνικὴ στὰ δικά μας. Οἱ τελευταῖες ἐργασίες ποὺ παρουσίασε μαζὶ μὲ τοὺς συνεργάτες του, μὲ τὰ νεώτερα μέσα τοῦ Ἐργαστηρίου, θεωροῦνται ἀξιόλογες καὶ ἀνοίγουν καινούργιους δρόμους στὴν ἔρευνα τῆς Φυσικῆς. Ἐπίσης τὰ διδακτικὰ βιβλία του, χάρη στὴν πρωτοτυπία τους καὶ τὴν ἔξαρτη σαφήνεια τῆς διατύπωσής τους, ἀποτέλεσαν πολύτιμο βοήθημα γιὰ τοὺς φοιτητὲς καὶ χρησιμοποιήθηκαν πολλὰ χρόνια καὶ μετά τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο. Ἐκτὸς ἀπὸ ἑκεῖνα, ποὺ ἀναφέραμε, γιὰ τὶς ἀσκήσεις Φυσικῆς ἔξεδωσε τὸ 1922 τὴν Ὁπτικὴν του (Γεωμετρικὴ καὶ Ἀνωτέρα) ποὺ εἶναι ἔνα ἀληθινὰ κλασσικὸν ὑψηλοῦ ἐπιπέδου σύγγραμμα γιὰ τὸν μεγάλο αὐτὸν κλάδο τῆς Φυσικῆς. Φιλοδοξία του ἦταν τότε νὰ συνεχίσῃ καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὴ συγγραφὴ τῆς Φυσικῆς, σ' αὐτὸν τὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδο, ἐκδίδοντας σειρὰ τόμων γιὰ δλα τὰ κεφάλαιά της. Γρήγορα δύμως κατάλαβε δτὶ ἔνα τέτοιο ἔργο δὲν ἀνταποκρινόταν στὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς του.

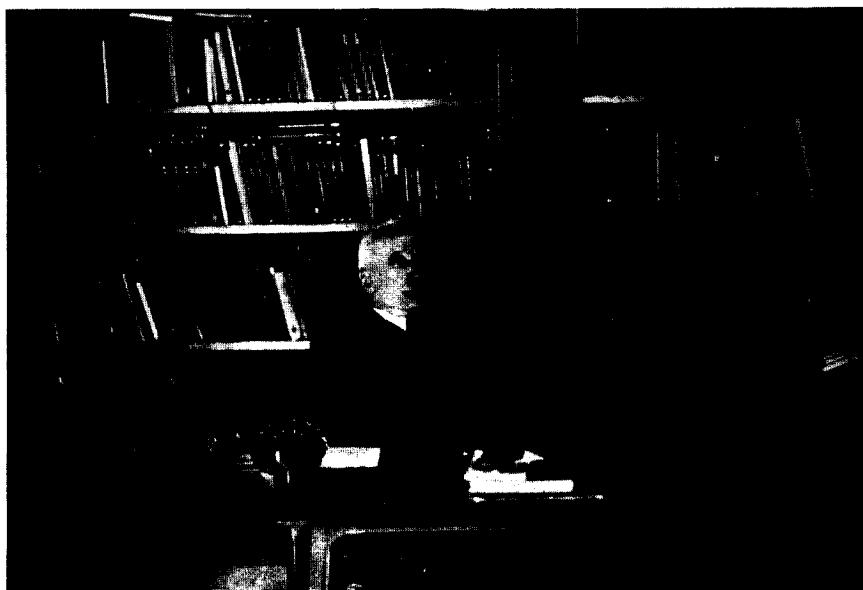
‘Αργότερα, τὸ 1924, ἔξεδωσε ἔνα συντομώτερο βιβλίο, τὴν Ἐπίτομο Φυσικὴ του (σελίδες 720) ποὺ αὐτὸν πρέπει νὰ χαρακτηριστῇ σὰν τὸ πρῶτο συστηματοποιημένο διδακτικὸ ἐγχειρίδιο, γραμμένο μὲ συντομία καὶ σαφήνεια, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὶς προωδευμένες γιὰ τὴν ἐποχὴ ἑκείνη ἀντιλήψεις τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς. Τὸ σύγγραμμα αὐτὸν ἔκανε καὶ τὸ 1929, γιὰ δεύτερη φορὰ, καὶ ἀκολούθησαν κι’ ἄλλες ἐκδόσεις του. Κάθε φορὰ συμπληρωνόμενο καὶ συγχρονιζόμενο ἀποτέλεσε γιὰ πολλὰ χρόνια ἀργότερα, καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο, τὸ πιὸ ἀγαπημένο βοήθημα γιὰ τοὺς σπουδαστὲς δλῶν τῶν κλάδων ποὺ διδάσκονταν Φυσικὴ σὰν γενικὸ ή εἰδικὸ μάθημα. Οἱ δύο τελευταῖες ἐκδόσεις τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, πολὺ ἐκτενέστερες τῆς πρώτης καὶ συγχρονισμένες μὲ τὶς τελευταῖες ἔξελιξεις τῆς Φυσικῆς, ἔγιναν, δταν πιὰ ἦταν σννταξιούχος, μὲ τὴ συνεργασία τοῦ παλαιοῦ καὶ ἀγαπημένου βοηθοῦ του καὶ ὑστερα συνεργάτου του κ. Σαλτ. Περιστεράκη *.

‘Η ἀναγνωρισμένη ἰκανότητα καὶ ἡ πείρα του, στὰ θέματα τῶν μετρήσεων καὶ γενικὰ σὲ δσα ἦσαν τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ μὴν περιοριστῇ μόνο στὴ διδασκαλία ἀπὸ τὴν πανεπιστημιακὴ ἔδρα καὶ τὸ Ἐργαστήριο. Τὸ Κράτος τὸν χρησιμοποίησε σὰν ἔμπιστο σύμβουλό του καὶ σὰν μέλος εἰδικῶν ἐπιτροπῶν σὲ πολλὲς περιπτώσεις. Πρὸ παντὸς γιὰ θέματα ἡλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων, παραλαβῶν κ.λ. ὅπως τῶν Ἡλεκτρικῶν Σιδηροδρόμων Ἀθηνῶν - Πειραιῶς καὶ τοῦ ἐλέγχου τῆς ἀκριβειας διαφόρων δργάνων μετρήσεως. Κύριο καὶ σημαντικὸ ρόλο ἔπαιξε

* ‘Ο πλήρης κατάλογος τῶν ἐργασιῶν, τῶν δημοσιευμάτων καὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γ. Ἀθανασιάδη, μὲ ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου τους, εἶναι δημοσιευμένος στὸ πανηγυρικὸ τεῦχος ποὺ ἔξεδόθη ἀπὸ τοὺς μαθητές του γιὰ τὸν ἔορτασμὸ τῆς 25ετίας τῆς καθηγεσίας του, κατὰ τὸ 1937.

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ
(Φωτογραφία τοῦ 1936)

‘Ο Καθηγητής Γ. ’Αθανασιάδης στό ίδιαίτερο γραφείο του τοῦ ’Εργαστηρίου Φυσικῆς. (Φωτογραφία παραχωρηθεῖσα ἀπὸ τὸν κ. Σάλτ. Περιστεράκη).

‘Ο Καθηγητής Γ. ’Αθανασιάδης, στό γραφείο του, μὲ τὸ ἐπιστημονικό του προσωπικό. ’Απὸ δάριστερά: Διον. Μάνεσης, Μιχ. ’Αναστασιάδης, μετέπειτα Καθηγητής τῆς ’Ηλεκτρονικῆς Φυσικῆς, Σάλτ. Περιστεράκης Καθηγητής, Καῖσαρ ’Αλεξόπουλος, Καθηγητής τῆς Πειραιώς. Φυσικῆς διάδοχός του στὴν ἔδρα, καὶ Μπίλης. (Φωτογραφία τοῦ 1935 παραχωρηθεῖσα ἀπὸ τὸν κ. Σάλτ. Περιστεράκη).

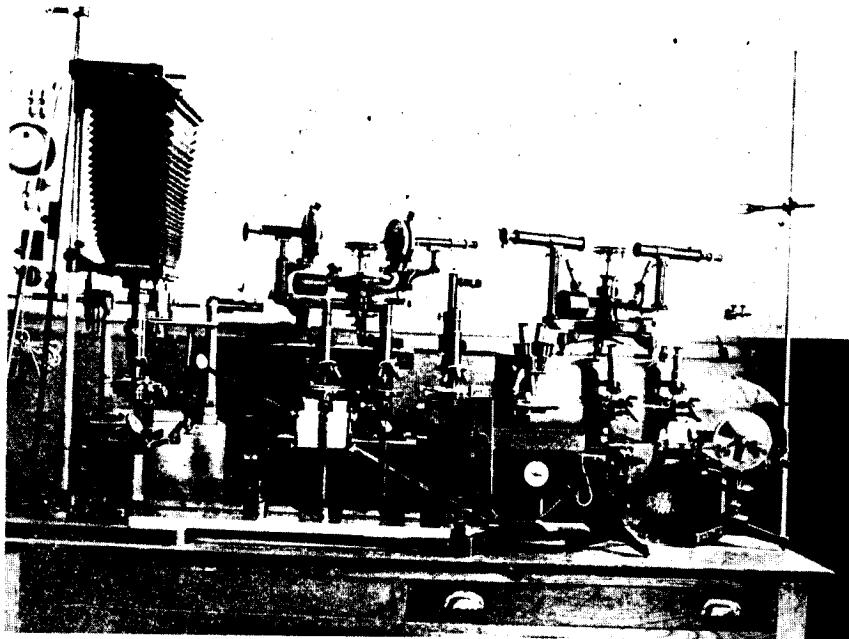
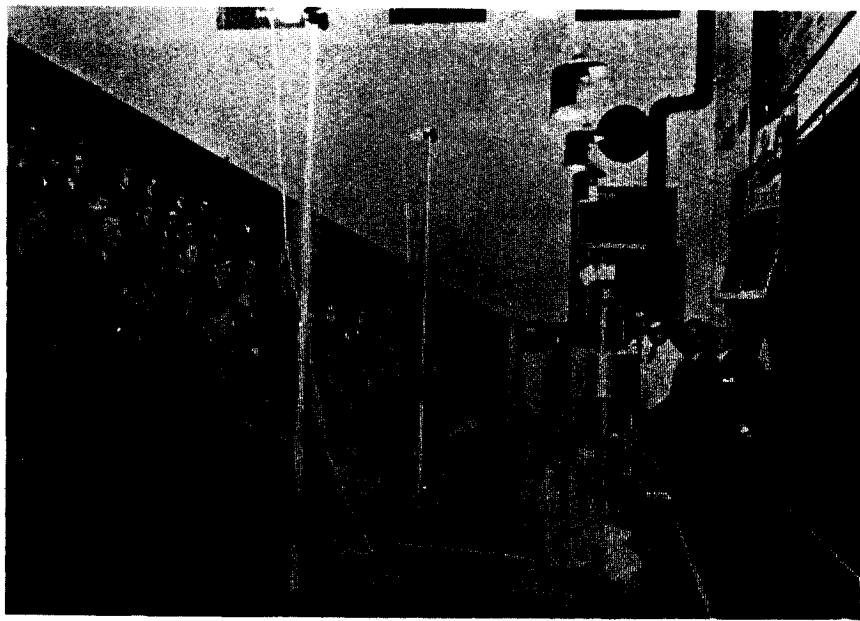

‘Ο Γ. ’Αθανασιάδης μεταξύ συναδέλφων του καθηγητῶν. Διακρίνονται οι Κ. ’Αμαντος, ’Αδ. ’Αδαμαντίου και Γ. Οίκονόμου. (Φωτογραφία παραχωρηθεῖσα ἀπὸ τὸν κ. Σαλτ. Περιστεράκη).

‘Ο Γ. ’Αθανασιάδης μὲ τὰ μέλη τῆς Γεωδαιτικῆς ’Επιτροπῆς. ’Απὸ ἀριστερά: Δ. Χόνδρος, Γ. ’Αθανασιάδης καὶ τέταρτος στὴ σειρὰ ὁ Πλοίαρχος Χρυσάνθου. (Φωτογραφία παραχωρηθεῖσα ἀπὸ τὸν κ. Σαλτ. Περιστεράκη).

‘Ο Γ. ’Αθανασιάδης τήν έποχή πού τὸν πρωτογνώρισα. (Φωτογραφία τοῦ 1918. ’Απὸ τὸ φάκελλο τῶν πρωσωπικῶν του ἐγγράφων).

‘Ο Καθηγητής Γ. ’Αθανασιάδης καφά τὴν ἱεροτελεστία τῆς διδασκαλίας του εἰς τὸ μεγάλο ’Αμφιθέατρο τοῦ Χημείου τοῦ Πανεπιστημίου τῆς ὁδοῦ Σόλωνος 104. Σήμερα, πρὸς τιμήν του, δ ἔχωρος αὐτὸς φέρει ἐπίστημα τὸ ὄνομά του. ’Αποκαλεῖται ‘Αμφιθέατρο Καθηγητοῦ ’Αθανασιάδη». (Φωτογραφία τοῦ 1923).

“Ενα μικρό μέρος τῶν συλλογῶν δργάνων Φυσικῆς ποὺ ἔξασφαλίστηκαν ἀπὸ τὸν ’Αθανασιάδη μὲ τὶς πιστώσεις τῶν γερμανικῶν ἐπανορθώσεων. (Φωτογραφία τοῦ 1923).

‘Ο Αθανασιάδης, μὲ τὴν συντροφιὰ τοῦ φίλου του Καθηγητῆ Σκούφου καὶ τῆς οἰκογενείας του, κατὰ τὴ φοιτητικὴ γεωλογικὴ ἐκδρομὴ στὴ Διώρυγα τῆς Κορίνθου, ἐπάνω στὴ γέφυρα τοῦ πλοίου. ’Ιούνιος 1935. (Φωτογραφία I. Κανδήλη).

‘Ο Αθανασιάδης, κατὰ τὴν ἕδια ἐκδρομή, στὴ Διώρυγα τῆς Κορίνθου, μὲ τὸ φίλο του τὸν Σκούφο, τὴν οἰκογένειά του καὶ τοὺς φοιτητές. (Φωτογραφία I. Κανδήλη).

Της

Mr. Dr. Προτανίας Mr. Dr. Παναγιώτης

Κύριε Πρόεδρε.

Σανάδεται μέσω σημάτων το αφεντικά
της πατριαρχείας του Χαμελίου για την απόφαση της
Ορθοδοξίας ψυχείας του επισκόπου επαρχείας πριν
την οποία την πατριαρχεία ήρθαν προτού από την προστιθή
επίσημης διάστασης δημοσίευσης (το
πρώτο Χαμελί) όπου γίνεται παραπέμψη των προτότιμων, σύμβολων
προτελεσθείσης προτοτυπίας της επαρχείας την επαρχείαν της Επισκόπου
της Επισκόπου.

Επιτίνα όλη παραπάνω να αποδειχθεί πρότυπη
επίσημη παραπόρα την, γενικώς γίνεται την, στην
επιδόμαστη σε κάποια στιλ διάνυσμα σύμβολο. Επίσης
επικαλούνται τούτο λόγω της ιδιότητος της Τοπικής
επισκόπου, ανθεμού της από την απόφαση της επαρχίας της Επισκόπου
την αρχιεπισκόπου, την διάσημην προσεγγίσην, καθώς
διατίνα προτελεσθείσης δημοσίευσης την επαρχείαν την επαρχείαν.
Ταύτως πάντα πάντα γίνεται πρότυπο, σύμβολο,
πάντα δίπλα για την επαρχείαν την επαρχείαν την επαρχείαν
την λόγω διάνυσμας πάντα την επαρχείαν την
πρότυπην παραπόρα, ιδίως όταν η επαρχεία είναι
της Βατικανής ή της Αγίας Μαρίας. Επίσης την επαρχίαν
την επαρχείαν την παραπόρα της Βατικανής ή της
Αγίας Μαρίας προτελεσθείσης παραπόρα, από την επαρχείαν

την γραμμήν την επαρχείαν την επαρχείαν

Αύτόγραφο του Καθηγητῆ Γ. Ἀθανασιάδη. Είναι τὸ σχέδιο τῆς ἐκθέσεώς του πρὸς τὴν Πρωτανία, ὅταν τοῦ ἀνάθεσαν (Πρύτανις Ε.Ι. Ζολώτας, ἀριθ. ἔγγρ. 3582/17.8.1911) νὰ ἐκτελέσῃ
πραγματογνωμοσύνη καὶ νὰ γνωρίσῃ τὶς συνθῆκες τῆς καταστροφῆς καὶ τῶν ζημιῶν τῆς
πυρκαϊδὸς τοῦ Χημείου κατὰ τὴν νύχτα τῆς 15ῆς Αὐγούστου 1911. (Ἄπὸ τὸν φάκελο τῶν
προσωπικῶν του ἔγγραφων).

άκομα στή Γεωδαιτική Έπιτροπή του Κράτους, σάν μέλος της, στήν δποία τοποθετήθηκε άπό την πρώτη ήμέρα της ίδρυσεώς της κι' έργαστηκε σ' αύτην μέχρι τήν άποχώρησή του άπό τὸ Πανεπιστήμιο (1922–1937). Σ' αύτες τις δραστηριότητές του θὰ πρέπει νὰ συμπεριλάβουμε καὶ τὴν ίδρυση, μὲ δικῆ του πρωτοβουλία, τοῦ Κέντρου Ἐλέγχου Μέτρων καὶ Σταθμῶν, ποὺ κι' αὐτὸς λειτούργησε μέσα στὸ Ἐργαστήριο Φυσικῆς. Τὰ πρῶτα ἀποκτήματα τοῦ Κέντρου αὐτοῦ ήσαν ἔνα πρότυπο μέτρο καὶ ἔνα πρότυπο χιλιόγραμμο κι' ἀκόμα μιὰ σειρὰ ἐλεγμένων δεκαδικῶν σταθμῶν, ὅλων αὐτῶν ἀπόλυτης ἀκρίβειας. Τὰ λίγα αὐτὰ ὅργανα ἀποτέλεσαν τὴ βάσην καὶ τὴν ἀρχὴ γιὰ τὸν ἔως τότε ἀνύπαρκτο σχετικὸ κρατικὸ ἔλεγχο.

Ο Ἀθανασιάδης συνδέοταν πολὺ φιλικὰ μὲ τὸν δικό μου Καθηγητὴ καὶ προϊστάμενο Θ. Σκούφο. Ἡσαν φίλοι ἀπὸ παλιὰ καὶ πρὸ παντὸς ήσαν διοϊδεάτες στὰ πολιτικὰ τῆς ἐποχῆς. Καὶ οἱ δυὸς ἀνῆκαν στὴ λεγόμενη «ἀντιβενιζελικὴ παράταξη» κι' ἀργότερα, ὅταν ὁξύνθηκαν οἱ πολιτικὲς διαφορὲς κι' ἔγινε ὁ διχασμός, ὑπῆρξαν οἱ φανατικώτεροι λάτρεις τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου. Τοὺς συνέδεσε, ἀκόμα περισσότερο, καὶ ἡ κοινὴ τους τύχη κατὰ τὴν περίοδο 1918–1920, ὅταν ἀπολύθηκαν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο καὶ δυστύχησαν, στερημένοι ἀπὸ τὰ στοιχειωδέστερα μέσα τῆς ζωῆς, κατὰ τὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια τοῦ τέλους τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

Συνεργαζόταν λοιπὸν σὲ δλα μὲ τὸν Σκούφο καὶ συχνὰ τὸν ἐπισκεφτόταν στὸ Ἐργαστήριό του, τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας 38, δπως κι' ἐκεῖνος πάλι, πολλὲς φορές, πήγαινε στὸ δικό του. Ἐμένα, σάν ἔμπιστο πρόσωπο τοῦ δευτέρου καὶ φυσικά, ὑστερὰ ἀπ' αὐτό, ἔμπιστο καὶ τοῦ πρώτου, μὲ χρησιμοποιοῦσαν καὶ οἱ δυὸς στὸ νὰ μεταφέρω πληροφορίες καὶ ἔμπιστευτικὰ ἔγγραφα καὶ ἄλλοτε νὰ μεταβιβάζω προφορικὰ τὶς δόῃγίες τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸν ἄλλο. Ἐτσι μὲ τὸν καιρὸ συνδέθηκα στενὰ μὲ τὸν Ἀθανασιάδη καὶ δημιουργήθηκε μεγάλη οἰκειότητα μεταξύ μας. Κάνοντας μεγάλη παράβαση στὶς γνωστὲς καθιερωμένες γιὰ δλους συνήθειές του, μοῦ μιλοῦσε ἐλεύθερα καὶ κουβεντιάζοντας ξανοιγόταν μέχρι τοῦ νὰ συζητῇ, νὰ κουτσομπολεύῃ καὶ ν' ἀστειεύεται μαζί μου, ἐπάνω στὰ πανεπιστημιακὰ καὶ ἐργαστηριακὰ τῆς ἐποχῆς.

Σὰν τακτικὸ ἐπισκέπτη τοῦ Ἐργαστηρίου καὶ τοῦ Γραφείου του, δὲν μὲ ξεχώριζε ἀπὸ τὸ προσωπικό του. Ἐτσι ἐπληροφορούμην καὶ παρακολουθοῦσα δλα τὰ ἰδιαίτερά του καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους του, μὲ τοὺς δποίους, δλους, διατηροῦσα στενὴ φιλία. Ποὺ πολλοί, ἀπὸ τοὺς φίλους αὐτούς, ἔφυγαν, ἐνῶ ἄλλοι, ἀξιοὶ διάδοχοι του, βρίσκονται ἀκόμα στὶς ἐπάλξεις τῆς ἐπιστήμης γεμάτοι δράση. Τοὺς μετέπειτα καθηγητάς κ.κ. Β. Κυριαζόπουλο, Ἀντ. Δεληγιάννη, Μιχ. Ἀναστασιάδη, τοὺς ἰδιαίτερα συνδεόμενους μαζί του συναδέλφους κ.κ. Καθηγητὴ Σαλτ. Περιστεράκη καὶ Τάκη Παναγιώτου, τοὺς ἀλησμόνητους φίλους Καθηγητὴ Κ. Παλαιολόγο, Δ. Χατζηδημητρίου, Διον. Μάνεση καὶ ἄλλους.

Ο φιλικὸς αὐτὸς μαζί του σύνδεσμός μου προχώρησε ἀκόμη περισσότερο κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1935. Τότε ποὺ ἐπιστρατεύτηκα καὶ ἀνάλαβα χρέη γραμματέα

τής έπιτροπής, για τὴν κρίση τῶν ὑποψηφίων καθηγητῶν τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐκείνης γιὰ τὴν ὁποίᾳ ἔαναμίλησα καὶ σὲ προηγούμενο κεφάλαιο.

‘Η Κυβέρνηση Παναγῆ Τσαλδάρη, μετὰ τὸ ἀτυχὲς κίνημα τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου τοῦ 1935, θέλοντας νὰ τακτοποιήσῃ τὰ Πανεπιστημιακὰ πράγματα καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὶς κενὲς καθηγητικὲς ἔδρες, ἀνάθεσε τὴν κρίση τῶν ὑποψηφίων ποὺ θὰ τὶς διεκδικοῦσαν σὲ ἔκτακτες ἐπιτροπές. Γιὰ τὴν δική μας Σχολὴ ἡ Ἐπιτροπὴ ἀποτελέστηκε ἀπὸ τὸν δικό μου Καθηγητὴ Θ. Σκούφο, τῆς Γεωλογίας καὶ Παλαιοντολογίας σὰν Πρόεδρο, τὸν Γ. Ἀθανασιάδη, τῆς Φυσικῆς, καὶ τὸν Ι. Πολίτη, τῆς Βοτανικῆς. Αὐτοὶ θὰ μελετοῦσαν τὰ ἔργα τῶν ὑποψηφίων, θὰ στάθμιζαν τὴν ἰκανότητα τους καὶ θὰ πρότειναν, μὲ τὴν ἔκθεσή τους, τὸν διορισμὸ τῶν καλύτερων στὶς κενὲς ἔδρες ἢ τὸν διορισμὸ σὲ νέες πρωτοΐδρυμενες. Κι’ ὅλη ἀντὴ ἡ μεγάλη δουλειὰ θὰ ἔπρεπε νὰ συμπληρωθῇ σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα. Τὸ Κράτος δὲν σκέφθηκε ὅτι γιὰ τὴν δγκώδη αὐτὴ ἐργασία, ποὺ ἀνάθεσε στοὺς μεγάλους αὐτοὺς ἀνθρώπους, κάποιος θᾶπρεπε νὰ τοὺς βοηθήσῃ, σὰν γραμματέας τους. Καὶ ὁ Σκούφος, ποὺ προτιμοῦσε τὸ πρόσωπο αὐτὸν νὰ είναι τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης του, ἀντὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθεια αὐτῆς, τὴν ἀπαραίτητη, ἀπὸ ἕνα γραμματέα τοῦ ‘Υπουργείου Παιδείας, τὴν ἐμπιστεύτηκε σὲ μένα, τὸν Ἐπιμελητὴ του. ‘Ἐτσι βρέθηκα, μισο–εθελοντὴς καὶ μισο–επιστρατευμένος, νὰ γίνω τὸ ἀφανὲς τέταρτο μέλος —καὶ πρὸ παντὸς ἀδάπανο γιὰ τὸ Κράτος— τῆς περίφημης Ἐπιτροπῆς τους.

‘Εκεῖνο τὸ καλοκαίρι τοῦ 1935 δουλέψαμε κοντὰ–κοντά, ἀτέλειωτες ὥρες, πολλὲς φορὲς ἔξενυχτῶντας, κυρίως ἐμεῖς οἱ τρεῖς: Σκούφος, Ἀθανασιάδης κι’ ἔγώ. ‘Ο Πολίτης, λίγο ἀδιάφορος καὶ πάντα κουρασμένος, τὰ εὔρισκε ὅλα ἔτοιμα καὶ ὑπόγραφε στὸ τέλος τὶς ἐκθέσεις, χωρὶς ἀντίρρηση, στὰ τυφλά, ὅπως ἐμεῖς τὶς ἔτοιμάζαμε. Ἔγὼ ὑποδεχόμουν στὸ γραφεῖο μου τοὺς ὑποψήφιους, ἐπαιρνα τὶς ἐργασίες τους καὶ τὰ ὑπομνήματά τους, ταξινομοῦσα τὸ ὑλικό, ἀκουγα τοὺς δυὸ μεγάλους τῆς Ἐπιτροπῆς, συνέτασσα τὶς ἐκθέσεις, τὶς δακτυλογραφοῦσα καὶ σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις —μὲ τὸ θράσος ποὺ μὲ διέκρινε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη— εἶχα κι’ ἔγὼ τὴ γνώμη μου διαφωνῶντας στὶς ἀπόψεις τους καὶ διορθώνοντας τὰ κείμενά τους. ‘Ο Σκούφος, μὲ τὴν ἔχωριστὴ ἐμπιστοσύνη ποὺ είχε σὲ μένα, δεχόταν τὶς περισσότερες ἀπ’ αὐτὲς τὶς καλοπροαίρετες ὑποδείξεις μου καὶ δ Ἀθανασιάδης, μὲ τὴ σειρά του, ἐπειδὴ δὲν χάλαγε εὔκολα τὸ χατήρι τοῦ φίλου του Σκούφου, τὶς παραδεχόταν κι’ ἐκείνος. ‘Υστερα ἦταν τέτοια ἡ φουρτούνα τῆς δουλειᾶς αὐτῆς, ὥστε νὰ τοὺς γίνωνται περισσότερο ἀπὸ ἀπαραίτητος καὶ νὰ μὲ βλέπουν στὸ πελάγωμά τους, σὰν τὴ μοναδικὴ σανίδα σωτηρίας τους. ‘Ἐτσι, κατὰ τὸ καλοκαίρι ἐκεῖνο, κατάληξα νὰ γίνω ἀκόμη στενώτερος φίλος τοῦ Ἀθανασιάδη καὶ ἐμπιστός του, τόσο πολύ, δσο ἥμουν καὶ γιὰ τὸν ἀλησμόνητο Καθηγητὴ μου Σκούφο.

‘Απὸ τὶς ἔκτακτες αὐτὲς κριτικὲς Ἐπιτροπὲς προτάθηκαν καὶ διωρίστηκαν, γιὰ ὅλο τὸ Πανεπιστήμιο, 63 καθηγηταί. Δὲν θυμοῦμαι πόσοι ἦσαν γιὰ τὴν Φυσικο-

μαθηματική Σχολή δλοι οί ύποψήφιοι καὶ ἀπ' αὐτοὺς ποιοὶ προτάθηκαν καὶ διωρίστηκαν. Ὁπωσδήποτε δὲ ἀριθμός τους ἦταν ὅρκετὰ σεβαστός. Καταλαβαίνετε πόσοι ύπέβαλαν τότε δικαιολογημένα καὶ πόσοι ἀδικαιολόγητα ύποψηφιότητα, τὶ τεράστιο ὅγκο ἀπὸ τὰ δημοσιεύματά τους καὶ τὶς ἄλλες φυλλάδες τους ἐμάζεψα, τὶ ἀτελείωτες συζητήσεις ἔγιναν γι' αὐτούς, πόσες ἐκθέσεις γράφτηκαν καὶ ἔνανγράφτηκαν μέχρις δτου βγοῦν τὰ τελικὰ πορίσματα καὶ ύπογραφοῖν καὶ σταλοῦν οἱ προτάσεις τῆς ἐπιτροπῆς στὸ Ὑπουργεῖο. Κι' ὅλα αὐτὰ βιαστικά, σὲ προκαθωρισμένο σύντομο χρόνο χωρὶς τελικὰ κανένα οὐσιαστικὸ ἀποτέλεσμα, ἀφοῦ, ὅπως καὶ ἀλλοῦ ἀνάφερα, οἱ διορισμοὶ αὐτοὶ ἔγιναν γιὰ νὰ ξεγίνουν μετὰ τρεῖς μέρες.

Ἄπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ φιλία μας μεγάλωσε καὶ οἱ συναντήσεις μας ἔγιναν τακτικώτερες. Τὸν ἐπισκεπτόμουν στὸ Ἐργαστήριό του καὶ ἀργότερα, μετὰ τὸ 1938, ὅταν ἔγινε συνταξιούνχος, στὸ μικρὸ διαμέρισμα ποὺ κατοικοῦσε τῆς δόδου Νοταρᾶ 15a. Παραμένει ἔκεκάθαρη καὶ ζωηρὴ γιὰ μένα ἡ ἀνάμνηση τοῦ ἀκαταπόνητου καὶ στὸ βάθος εὐγενικοῦ καὶ αἰσθηματίᾳ αὐτοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δօσο κι' ἀν προσπαθοῦσε νὰ κρυφτῇ πίσω ἀπὸ τὴν ψυχρὴ σοβαρότητά του, διατηροῦσε ἐνδιαφέρον καὶ φιλία γιὰ κείνους τοὺς λίγους, ποὺ θεωροῦσε δικούς του. Ἀναπολῶ μὲ συγκίνηση καὶ θυμοδυμαὶ τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια τῆς πανεπιστημιακῆς του ζωῆς. Χρησιμοποίησα τὸ θάρρος ποὺ ἀπόκτησα μ' ἐκεῖνον καὶ τὴν ἐπιρροή μου, γιὰ νὰ βοηθήσω στὶς ἔξετάσεις τους, τὶς πτυχιακές, μερικοὺς ναυαγημένους συναδέλφους ποὺ δούλευαν ἀπὸ καιρὸ στὸ ἐπάγγελμα σὰν Χημικοί, ἐνῶ τοὺς ἔλειπε τὸ τυπικὸ τελικὸ χαρτί, τὸ δίπλωμα. Τοὺς κουβαλοῦσα μὲ τὸ ζόρι σ' αὐτὸν γιὰ μιὰ τυπικὴ ἔξεταση καὶ γιὰ τὸ τσοντάρισμα τῆς βαθμολογίας τους —κάτι τὸ συνήθως ἀδιανόητο γιὰ τὸν ἄτεγκτο Ἀθανασιάδη. Τὸν πίεζα, ζητῶντας τὴν ἐπιείκεια του γιὰ κείνους καὶ παρακαλῶντας τὸν ἔστελνα νὰ μεσολαβήσῃ καὶ στοὺς ἄλλους καθηγητάς.

Τὰ πρῶτα μεταπανεπιστημιακά του χρόνια τ' ἀφιέρωσε στὴ νέα ἐκδοση τῆς Φυσικῆς του, ποὺ διαρκῶς τὴν συμπλήρωνε καὶ τὴν μεγάλωνε. Κατόπιν ἤλθε ὁ πόλεμος καὶ ἡ κατοχὴ μ' ὅλη τὴ δυστυχία τους. Οἱ οἰκονομίες του, ποὺ ἦσαν ὅλες σὲ διμολογίες ἔθνικῶν δανείων, ἔξανεμίστηκαν μὲ τὸν πληθωρισμὸ καὶ ἔτσι στερήθηκε καὶ τὰ ἀφθονώτερα μέσα μιᾶς ἀνετης διαβίωσης. Μὲ τὸ πέρασμα τῶν ἑτῶν καὶ ὕστερα ἀπὸ τὶς δύσκολες συνθῆκες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπομονώθηκε ἀκόμη πιὸ πολὺ κι' ἀπολησμονήθηκε. Οἱ περισσότεροι στενοὶ φίλοι του εἶχαν πεθάνει καὶ μεταξὺ αὐτῶν, ἀπὸ καιρό, καὶ ὁ ἰδιαίτερα συνδεόμενος μαζί του Σκούφος (1938), μὲ τὸν δόποιο ἀπὸ παλιὰ διατηροῦσε οἰκογενειακὸ σύνδεσμο. Λίγοι μόνο ἀπὸ τοὺς μαθητές του, συνάδελφοι του τώρα ἀγαπητοί, δὲν τὸν ξεχνοῦσαν καὶ κάποτε τὸν ἐπισκέφτονταν καὶ τὸν συντρόφευναν.

Ο Ἀθανασιάδης, μὲ τὴν προσθήκη τῶν ἑτῶν, βάραινε δλο καὶ περισσότερο. Ὑπερήφανος δμως καὶ πάντα ἀξιοπρεπής, ἔκρυβε δσο μποροῦσε τὴν ἀναπόφευκτη κόπωση καὶ μοναξιὰ τῶν τελευταίων χρόνων. Ὅταν λίγο καιρὸ πρὸ τοῦ θανάτου

του, κατάκοιτο πιά, τὸν ἐπισκέφθηκε σπίτι του, μαζὶ μὲ τὴν γυναίκα του, μαθήτρια του κι' αὐτή, ἔνας ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς πιστούς του συνεργάτες, αὐτὸν τὸν δέχθηκε στὸ δωμάτιό του, μὰ ἀρνήθηκε νὰ τὴν δεχθῇ κι' ἔκεινη. Τοῦ εἶπε: «Οχι, μὴν τὴν ἀφῆσῃς νὰ μπῇ καὶ νὰ μὲ ἀντικρύσῃ στὰ χάλια μου. Καλύτερα νὰ μὲ διατηρήσῃ στὴν ἀνάμνησή της δπως μὲ ἡξερε». Πραγματικά, ἀπὸ τὸν παλαιὸν «Γίγαντα» ἑνα ράκος ἀνθρώπου εἶχε μόνο ἀπομείνει.

Ἐτσι ἐπέρασαν, σιγά-σιγά, οἱ τελευταῖς ἡμέρες τῆς πολύχρονης μὰ τόσο δυναμικῆς ζωῆς του, μέχρις ὅτου ἡ φλόγα της χαμήλωσε καὶ ἔσβυσε γιὰ πάντα στὶς 22 Μαΐου 1949.

Π Η Γ Ε Σ

Τὸ κεφάλαιο αὐτό, τὸ ἀφιερωμένο στὸν ἀείμνηστο Καθηγητὴ Γεώργιο Κ. Ἀθανασιάδη, τὸ ἔγραψα εἰδικά γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ βιβλίου μου, μὲ βάση κυρίως τὶς προσωπικές μου ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν πολύχρονη μ' ἔκεινον φιλίᾳ καὶ συνεργασίᾳ. Τὴν ὀφήγησή μου τὴν συμπλήρωσαν ἀκόμα οἱ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες καὶ τὰ στοιχεῖα ποὺ μού ἔδωσαν οἱ ἀγαπητοὶ φίλοι, παλαιοὶ συνεργάτες του, κ.κ. Καθηγηταὶ Μιχ. Ἀναστασιάδης καὶ Σαλτ. Περιστεράκης, τοὺς δόποίους καὶ πάλι θερμά εὐχαριστῶ. Ὁ πρῶτος μού ἐμπιστεύτηκε καὶ τὸ φάκελλο τῶν προσωπικῶν ἔγγραφων τοῦ ἀείμνηστου Καθηγητῆς, πολύτιμο γιὰ τὸν πλούτο τῶν ἴστορικῶν στοιχείων ποὺ σ' αὐτὸν ενρήκα, καὶ ὁ δεύτερος ἀρκετὲς ἀξιόλογες ἴστορικὲς φωτογραφίες τὶς δόποίες καὶ δημοσιεύω.

Βοηθητικὲς ἀκόμα πηγὲς ἥσαν:

Γεώργιος Ἀθανασιάδης. Ὁ Καθηγητὴς καὶ τὸ ἔργον του. Τεῦχος πανηγυρικὸν ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 25ετίας ὧς τακτικοὺς Καθηγητού. Ἀθῆναι 1937.

Γ. Κ. Ἀθανασιάδης. Ὁ πατὴρ τῆς Πειραιατικῆς Φυσικῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅποδ Μιχ. Ἀθ. Ἀναστασιάδου τακτ. Καθηγητοῦ Ἡλεκτρονικῆς Φυσικῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Περιοδικὸν «Φυσικὸς Κόσμος», τεῦχος Φεβρουαρίου 1974, σελ. 290 - 291.

